

ARCHITECTURALE PAREL
&
MOOIESTE WIJK VAN BELGIË

Ontdek Egelsvennen

Tekst: Stuifzand met dank aan het Agentschap
Onroerend Erfgoed en AR-TUR vzw

Ontwerp: Fraas (cover) en Stuifzand

Beelden: Molse Kamer voor Heemkunde, Bart van der Moeren,
AR-TUR vzw, privéarchief Vermeulen-Pelkmans

Met dank aan de wijkbewoners voor hun verhalen!

Dank ook de partners van het project WIJKMOTOR Egelsvennen

Welkom in Egelsvennen

De woonwijk Egelsvennen won in 1973 de prijs van mooiste wijk van België. Experts in de architectuur, landschappen en erfgoed omschrijven ook vandaag de wijk nog als **uitzonderlijk waardevol**. Wat maakt deze Molse wijk zo bijzonder? Dit boekje helpt je Egelsvennen te ontdekken.

Hoe de wijk is ontstaan

Gezocht: betaalbare woningen

In de jaren 1950 en 1960 neemt in Mol de vraag naar woningen sterk toe. Dit is onder andere het gevolg van enkele grote bedrijfsites die zich in Mol vestigen en veel nieuwe inwoners aantrekken, zoals het 'Atoomcentrum'. Zelf een huis bouwen, is op dat moment door de hoge grondprijs voor veel gezinnen niet evident.

De Molse Bouwmaatschappij voor de Huisvesting speelt in op de stijgende vraag naar betaalbare woningen en zet volop in op het bouwen van wijken. In Ginderbuiten breiden ze de Tuinwijk op de Toemaathoek uit. In het Molse gehucht Donk komen er in die periode meer dan 200 gezinswoningen bij. Op de Keirlandse Zillen wordt een woontoren van 25 meter hoog getrokken.

In 1968 begint de Molse Bouwmaatschappij met de bouw van een gloednieuwe wijk op de Rollekens in Achterbos.

Een nieuw 'woningcentrum' in Achterbos

Voor de nieuwe wijk in Achterbos werkt de Molse Bouwmaatschappij samen met de Molse architect **Leo Verbist** (1928-2006). Zijn werk leunt aan bij de Turnhoutse School, een stroming binnen de (laat)modernistische bouwstijl.

In het oorspronkelijke plan dat Verbist in 1966-1967 tekent, zouden er op de Rollekens 140 huizen en drie woontorens met in totaal meer dan 100 appartementen

komen. In 1968 wordt er gestart met de bouw van de eerste huizen. Op dat moment krijgt de wijk ook haar naam, Egelsvennen. De jaren daarop, tot 1981, komen er in vier fasen nog meer huizen, in totaal 155. De appartementstorens worden uiteindelijk niet gebouwd.

Niet alle huizen in de wijk zijn hetzelfde. Er zijn vier verschillende soorten woningtypes:

drie soorten bungalows waarvan alle kamers zich op het gelijkvloers bevinden en gezinswoningen met een verdieping.

Mensen van overal

De eerste inwoners van de wijk komen van overal. Er zijn verschillende mensen die in de bedrijven in de buurt werken, zoals het kernenergiebedrijf Eurochemic, de flessenfabriek Verlipack, de militaire kazerne in Leopoldsborg. Vaak horen mensen *viavia* dat er in Mol een nieuwe wijk is met moderne woningen.

De verkoop en verhuur van de woningen verloopt via de bestuurders van de Molse Bouwmaatschappij. Verschillende gezinnen starten met het huren van de woning om ze een paar jaar later aan te kopen. Er ontstaat een bonte mix van huurders en eigenaars, van gezinnen met meerdere kinderen, bejaarde mensen en alleenstaanden.

Modernisme en sociale woningbouw

Hoe hoger, hoe beter?

Egelsvennen is bijzonder, maar om de wijk goed te begrijpen, moeten we ook het ruimere plaatje van de modernistische sociale woningbouw bekijken. In de loop van de 20ste eeuw bouwen verschillende modernistische architecten sociale woningen.

Onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog zijn dit vaak woontorens, vooral in de steden. Op deze sociale hoogbouw komt al snel kritiek. De woon- en leefomstandigheden in deze blokken zijn moeilijk.

Architecten en bouwheren gaan daarom op zoek naar andere manieren van wonen.

Tapijtwijken

Vanaf de tweede helft van de jaren 1960 zien we steeds vaker laagbouwwijken ontstaan, met nieuwe woningtypes. Zo ontstaan er wijken met geschrante rijwoningen, geclusterde woonlinten, rug-aan-rugwoningen of patiowoningen. De woningen worden vaak in zaagtand geplaatst, om de privacy van de bewoners te verhogen.

In tijdschriften uit de periode noemen ze deze wijken ook wel “tapijtwijken”. De bedoeling was om **de woningen in hoge dichtheid aan elkaar te ‘weven’ en daardoor zoveel mogelijk open, groene ruimte te bewaren.** De architecten zagen dit soort wijken als alternatief voor de typische verkavelingen die steeds grotere delen van Vlaanderen innamen. Ze werden ontworpen vanuit de wijkgedachte, met een gezonde mengeling van jong en oud die in een levendige buurt samenleven en elkaar spontaan kunnen ontmoeten.

Een Radburnwijk in Abbeydale, Gloucester, Engeland. Bron: Wikipedia

Een mooi voorbeeld van een tapijtwijk is de Keirlandse Zillen (Mol).
Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed

Tegen het einde van de jaren 1960 werden in Vlaanderen een aantal van deze bijzondere wijken gerealiseerd.

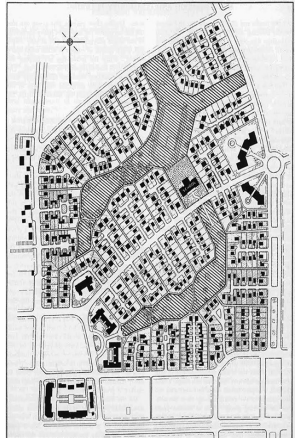
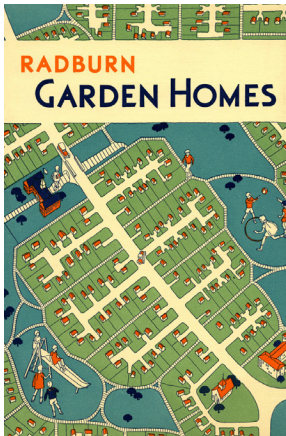
Deze tapijtwijken hebben enkele duidelijke kenmerken:

De woningen hebben een kleine **private buitenruimte** (patio).

Door het toenemend autobezit bouwt men **garages die ze aan de randen van de wijk** inplanten. Het autoverkeer en het wonen worden zoveel mogelijk van elkaar gescheiden.

Veel van deze tapijtwijken worden aangelegd volgens het zogenaamde **radburnprincipe**: de achterdeur van een woning is gericht naar de straat en de voordeur naar een grote gemeenschappelijke tuin of openbaar groen.

Radburn is een stad in New Jersey (V.S.) waar in de jaren 1920 dit principe voor het eerst werd toegepast. Een zijsprongetje: Walt Disney liet zich door het Radburnprincipe inspireren bij het ontwerpen van Disneyland. Een wijkweg zorgt voor de ontsluiting van de wijk, terwijl aftakkingen van diezelfde weg naar de woningen leiden.

In plaats van traditionele straten en pleinen vormt **gemeenschappelijk groen**, met speelpleintjes, zitbanken en ontmoetingsplaatsen, de basis van de wijk en van het buurtleven. Daarvoor werkt men nauw samen met landschapsarchitecten.

Een ander kenmerk is de aandacht voor **trage verbindingen** waar voetgangers zich veilig langs kunnen verplaatsen.

De wijk Egelsvennen is
één van Vlaanderens
mooiste voorbeelden
van een tapijtwijk en
de Radburnprincipes

Modern Egelsvennen

Baksteenbrutalisme tussen de bomen

Naast het Radburnprincipe heeft Egelsvennen nog andere inspiratiebronnen. Het ontwerp van Egelsvennen is geïnspireerd op de **modernistische Scandinavische** architectuur uit die periode. Deze wordt gekenmerkt door een groot respect voor het **bestaande landschap** en door het gebruik van natuurlijke materialen.

In Vlaanderen wordt dit soms gecombineerd met het baksteenbrutalisme, zoals ook in Egelsvennen te zien is. Hierbij worden structurele elementen in beton uitgevoerd, die volledig zichtbaar gelaten worden, zogenaamd 'zichtbeton'. Ook de baksteen in het interieur blijft zichtbaar en werd niet verder afgewerkt.

65 Nieuwe woningen te Mol

Twee belangrijke projecten van de Molse bouwmaatschappij zijn zo goed als klaargekomen. Op de hoek van de Martelarenstraat en de Oude Molenstraat, liet de maatschappij 22 nieuwe woningen bouwen, die begin april 1967 kunnen betrokken worden. Op de Tuinwijk zijn 43 woningen klaar gekomen, maar hier ondervindt men moeilijkheden met de wegeaanleg.

Voor deze woningen, die kunnen aangekocht of gehuurd worden, is de vraag ongemeen groot. Voor de 22 huizen in de Martelarenstraat zijn voor het ogenblik 95 kandidaturen binnen, in tegenstelling met de Tuinwijk, waar in verhouding minder aanvragen voor binnenkomen.

De oorzaak moet gezocht worden in de betere ligging van de woningen in de Martelarenstraat terwijl in de Tuinwijk meer de bedoeling bestond tot de bouw van volkswoningen.

Er is heel wat kritiek gekomen op de werkwijze van de Molse bouwmaatschappij. Vele mensen, die reeds een jaar geleden een aanvraag binnenstuurden, wachten nog steeds op antwoord en leven in de grootste onzekerheid. Er zijn er die alle hoop hebben opgegeven en naar een andere gelegenheid uitzien.

De maatschappij besloot de huizen niet toe te wijzen vooraleer de aannemer verklaard heeft dat de huizen kunnen betrokken worden. De maatschappij steunt hiervoor op een proefondervindelijk feit. In het verleden werden meermaals huizen toegewezen, toen ze nog in volle opbouw waren. Toen werd echter de aannemer het slachtoffer: om de haverklap werd hij door de kopers of de huurders lastig gevallen, om dit of dat te veranderen of om aan die bepaalde woning sneller door te werken. Vandaar dat de maatschappij besloot het toewijzen uit te stellen tot de aannemer klaar is.

Ondertussen werkt de Molse bouwmaatschappij verder. Zo werden op de Rollekens, tussen Mol-Achterbos en 't Centrum, 10 hektaren grond aangekocht. De plannen voorzien hier de bouw van 150 woningen. Met de eerste faze, 75 woningen, wordt volgend jaar van wal gestoken.

Tevens zal men zich hier wagen aan een experiment: op de plaats waar de woningen zullen opgetrokken worden, zal geen nivellering gebeuren, met het gevolg dat de bebossing en het natuurschoon hun specifiek karakter zullen behouden temidden het gebouwencomplex.

Spelen met vormen

De bungalows voor alleenstaanden en kleinere gezinnen zijn opgedeeld in een daggedeelte met een keuken en woonkamer, en een nachtgedeelte met de badkamer en slaapkamers. Een belangrijk architecturaal element is de **L-vorm** die we overal in de wijk zien, zelfs in de raam- en deurvlakken. De woningen met twee bouwlagen waren bedoeld voor grotere gezinnen van zes personen. Ze zijn gelegen aan de randen van de wijk, met een grotere private tuin.

Opvallend is dat Egelsvennen niet in stroken is gebouwd maar **geschrinkt en geschakeld**. Zo krijg je de **zaagtandvormen** die goed te zien zijn op de plattegronden van de wijk. Die zaagtandvorm vind je ook terug in de wandelpaden. Dit alles zorgt niet alleen voor privacy maar geeft de wijk een heel levendig karakter.

Modern in Mol

De mensen die in de jaren 1970 in Egelsvennen komen wonen, vinden de huizen in vergelijking met wat ze gewoon zijn heel modern. De ramen zijn groot waardoor er veel licht is, de keuken is volledig geïnstalleerd, er zijn moderne verwarmingsinstallaties, de badkamer is voor die tijd ruim. Er is in de beginjaren zelfs een goede TV-aansluiting dankzij een grote antenne die centraal in de wijk staat. De favoriete plek is bij veel mensen de ommuurde patio. Je ziet vandaag dat verschillende bewoners die patio hebben aangepast met een hogere muur of een veranda.

Scandinavische wijken, zoals het wooncomplex van Arne Jacobsen in Søholm (foto) en Terraserne in Fredensborg (1959-1962) van Jørn Utzon, waren een inspiratie voor Egelsvennen.

Meer dan alleen huizen

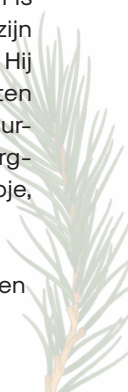
De architectuur is belangrijk in Egelsvennen, maar de kracht zit niet enkel in de woningbouw.

Wonen tussen de bomen

Bij het bouwen van de wijk werd er heel bewust voor gekozen om het heuvelachtige bos met grove en Oostenrijkse den dat op de plek al was aangeplant grotendeels te laten staan. De woningen liggen als kettingen in het bos.

Om de heuvels in te dijen, gebruikt de landschapsarchitect houten treinbielzen. De landschapsaanleg is van de hand van **Henri Carlier**, die het bestaande landschap zo veel mogelijk ongemoeid liet. Het reliëf is helemaal natuurlijk en ook de hoge dennenbomen zijn ouder dan de woningen die in hun schaduw staan. Hij liet er naast de dennen verschillende plantensoorten aanplanten zoals mahoniestruik, klimhortensia, zuurbes, bolhortensia, vuurdoorn, scherpe hult, dwergden, kamperfoelie, forsythia, lavendel, palmboompje, rododendron en seringen.

Doorheen de jaren hebben bewoners zelf ook planten gezet.

Sociaal wonen

Wanneer we met de eerste inwoners praten dan valt op dat er vroeger maar ook vandaag nog veel contact is met elkaar. Mensen helpen elkaar bij het proper maken van de daken, slaan een babbeltje op de stoep, slaan de handen in elkaar om zwervkatten te vangen en naar een asiel te brengen, sommige straten organiseren een nieuwjaarsdrink of BBQ. De wijk nodigt daartoe uit. Huizen voor alleenstaanden en bejaarde koppels worden afgewisseld met gezinswoningen. Zo leven verschillende generaties met elkaar samen. De openbare groene ruimte doet dienst als één groot speelveld voor de kinderen. De zandbakken die er oorspronkelijk stonden, zijn wel verdwenen. Bewoners mochten in de wijk zelf een beroep uitoefenen maar enkel wanneer dit een sociaal karakter had, zoals een kapsalon.

Wat maakt Egelsvennen zo waardevol?

Een uitzonderlijk voorbeeld van
een experimentele parkwijk.

De Radburn-principes in de praktijk

Op en top modernisme
met brutalistische kenmerken

De meeste mensen van de wijk zijn trots op
deze plek en wonen er graag, hoewel er ook veel
uitdagingen zijn.

feest van lijnen en vormen

zaagtand, schakels, L-vorm
zelfs in de schoorstenen
en brievenbussen

Egelsvennen is door de jaren heen zo goed als
onveranderd gebleven. De stedenbouwkundige
aanleg, paden en het landschap bleven bewaard.
Ook de woningen zijn amper veranderd.

“Als je voor het eerst langs de vele paadjes tussen de woningen in Egelsvennen wandelt, waan je je in een vakantiepark in het bos. De vroegere eenvormigheid van de woningen is kwetsbaar, al wordt die door de vele bomen en planten voorlopig nog bedekt met de mantel der liefde. Tussen de woningen die geschrinkt in rijtjes staan, is er enorm veel groene ruimte, waar het prettig vertoeven is en waar ruimte is voor spelende kinderen en buurtfeestjes.

Op een infomarkt in juni 2021 ontvingen we bijna een derde van de bewoners. Toen we hen vroegen naar hun toekomstdromen voor de wijk, hoorden we vooral een verlangen naar eerherstel van de publieke ruimte. De omgevingsaanleg, de slecht begaanbare voetpaden, de visie op mobiliteit en de overgangen tussen het publieke domein en de woningen schreeuwen om aandacht. Er is een gemis aan ontmoetingsruimte.

De kansen om samen met bewoners en ontwerpers op zoek te gaan naar een nieuwe toekomst voor de wijk liggen dan ook voor het grijpen.”

Edith Wouters – AR-TUR, Centrum voor architectuur, stedelijkheid en landschap in de Kempen

Wijkmotor

In 2018 en 2019 ging AR-TUR in een Kempenlab Wijkrenovatie aan de slag rond het vraagstuk van het kwalitatief verduurzamen van modernistische woonwijken. In 2021 startte AR-TUR met steun van de Provincie Antwerpen het project Wijkmotor in Egelsvennen op. Egelsvennen heeft een grote architecturale waarde, maar de huizen en publieke ruimte zijn ook toe aan vernieuwing. Hoe kan de wijk een nieuw toekomstverhaal krijgen?

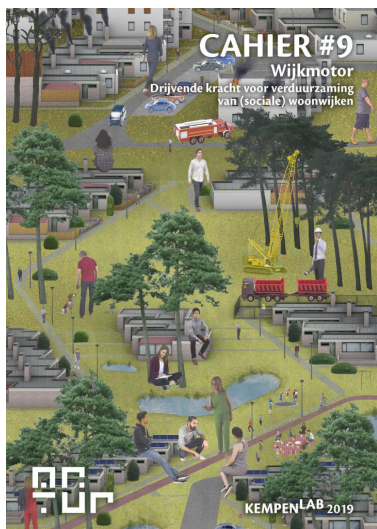
Met 'Wijkmotor Egelsvennen' wil AR-TUR de wijkrenovatie op een zeer brede manier benaderen. Via dit traject gaat AR-TUR in gesprek met inwoners (zowel eigenaars als huurders), professionals en maatschappelijke organisaties die betrokken zijn bij ruimtelijke kwaliteit. De Wijkmotor stimuleert een aanpak waarin alle partners samenwerken. Er wordt daarbij gezamenlijk op zoek gegaan naar een toekomstverhaal voor de wijk met win-win-oplossingen en aandacht voor kwaliteitsbewaking.

Wijkmotor is een samenwerkingsverband waaraan de gemeente Mol, Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen, Kamp C, de Molse Bouwmaatschappij, Stuifzand, provincie Antwerpen, het Agentschap Onroerend Erfgoed en KULeuven deelnemen.

Van Egelsvennen opnieuw de 'Mooiste wijk van België' maken, dat is de ultieme droom en het ambitieuze doel van 'Wijkmotor Egelsvennen'.

Meer info op www.ar-tur.be

"Van de meer dan duizend sociale woonwijken die we over heel Vlaanderen bezochten sprong de wijk Egelsvennen er bovenuit. De wijk is uniek in Vlaanderen. Architect en landschapsarchitect ontwierpen samen een geheel van woningen die zowel privacy bieden als het buurtleven stimuleren. Het wonen in een gemeenschappelijk natuurlijk landschap was een van de belangrijkste uitgangspunten."

Karina Van Herck

Agentschap Onroerend Erfgoed

STUIFZAND

 Hier waait cultuur.